

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Brasilien 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Brasiliens konstitution förbjuder all form av diskriminering och ger långtgående skydd för medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De största framstegen har gjorts på de sociala och ekonomiska områdena och den extrema fattigdomen är så gott som utrotad. Mer än hälften av invånarna utgör nu medelklass. Samtidigt är ojämlikheterna inom landet fortsatt stora och kvinnors politiska, ekonomiska och sociala möjligheter är trots stora ansträngningar ännu långt ifrån jämställda med männens.

De största utmaningarna gäller det ineffektiva och överbelastade rättssystemet, oproportionerligt polisvåld, våld mot kvinnor och HBTQ-personer, människohandel och sexuell exploatering och övergrepp mot barn. Till detta ska läggas en strukturell diskriminering på grund av hudfärg och etnicitet. Landkonflikter är en annan källa till överträdelser av de mänskliga rättigheterna, framför allt urfolks rättigheter. Under 2015 dödades 49 aktivister från urfolksgrupper i samband med landkonflikter. Det förslag som nu ligger i kongressen om att flytta rätten att demarkera land från den verkställande makten till kongressen riskerar att förstärka denna utveckling.

Den mest omstridda frågan vad gäller brasiliansk demokrati det senaste året har varit avsättandet av arbetarpartiets president Dilma Rousseff, genom riks rätt. Avsättandet har på olika håll kritiserats för att ha utgjort en slags statskupp, samtidigt som de som stöttat processen menar att den gått konstitutionsenligt till och fått klartecken av högsta domstolen. I den

regering som därefter tillsattes av före detta vice presidenten Michel Temer ingår inga kvinnor eller representanter från minoritetsgrupper. Civilsamhället har uttryckt oro över att både jordbruksintressen och evangeliska grupper är starkare representerade i den nya regeringen. Ett av de första besluten Temerregeringen fattade var att reducera antalet ministerier och ett av de sekretariat som förlorade sin ministerstatus var Sekretariatet för mänskliga rättigheter.

Korruptionen är fortsatt utbredd i Brasilien och landet hamnade på plats 79 i *Transparency International's* index för upplevd korruption för år 2016.

Korruptionsskandalerna som uppdagats de senaste åren är de största i landets historia. Medvetenheten om problemet har därmed ökat hos folket som visat starkt stöd för rättsväsendet. Detta har bidragit till att domstolarna och övriga rättsapparaten i stor utsträckning kunnat stå emot den politiska pressen och driva vidare antikorrupsionsprocesserna.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Brasilien är en federal republik och delas upp i den verkställande, lagstiftande och dömande makten. Det innebär viss självständighet för rättsutvecklingen i delstaterna men med ett antal federala (statsövergripande) domstolar som högre instanser. De federala domstolarna har jurisdiktion i bland annat fall som rör kränkningar av mänskliga rättigheter. Högsta federala domstolen är högsta instans i såväl federala som delstatliga processer som rör hur konstitutionen ska tolkas. Det finns även en separat högsta domstol för brottsmål. Vid sidan av allmän domstol finns tre specialdomstolar; arbetsdomstol, valdomstol och militärdomstol.

Det är dyrt och komplicerat för merparten av befolkningen att ta ett ärende inför domstol. 85 procent av alla åtalade har inte råd att anlita en advokat.

Enlig både *Human Rights Watch* och Reportrar utan gränser är militärpolisens övervåld och utomrättsliga avrättningar i många delstater är oroande, främst den riktad mot afro-brasilianska män. En ny undersökning som genomfördes av *Datafolha* visade att 53 procent av brasilianarna säger sig vara rädda för polisen.

Domstolarna och advokat kåren är i huvudsak självständiga i förhållande till den verkställande makten. Domarna i högsta federala domstolen utses av presidenten och godkänns av senaten. Den har en obligatorisk pensionsålder på 75 år. År 2012 utsågs för första gången en person med afro-brasilianskt ursprung till domstolens ordförande. Trots formellt oberoende förekommer politiska påtryckningar och korruption inom domarkåren. Under de senaste årens korruptionsskandaler verkar dock de domstolar som handlagt målen ha stått emot mycket av den politiska pressen och har därigenom vunnit respekt både folkligt och av utomstående bedömare. Ett stort problem har varit strafffrihet som följt av möjligheten för personer att anlita dyra försvarsadvokater som genom olika överklagandeprocesser förhalat rättegångar för olika korruptionsbrott i årtal, i vissa fall så länge att brotten hunnit preskriberas. Ett utslag i högsta domstolen i oktober 2016 innebär dock att en person som dömts och fått avslag i första överklagandesistans måste börja avtjäna sitt straff i väntan på ny rättegång. Domen har även påverkat den pågående korruptionsutredningen kopplad till det delstatliga oljebolaget *Petrobras* då de som dömts får ett större incitament att ange andra inblandade i utbyte mot straffflintring.

Den utbredda korruptionen och bristande transparens vad gäller offentliga medel är ett stort problem i Brasilien. I en historisk rättegång år 2012 fälldes för första gången flera högt uppsatta politiker för korruption, pengatvätt och organiserad brottslighet, i en rättsprocess som kallats *Mensalão*, ”den stora månadspengen”. År 2015 följdes den upp av en annan rättsprocess som går under namnet *Lava jato* ”biltvätt” som är den största korruptionsskandalen i Brasiliens historia och är kopplad till *Petrobras* med förgreningar bland både toppolitiker och företagsledare. År 2013 började massprotester runtom i landet mot korruption i allmänhet vilka nådde sin kulmen våren 2016 då fler människor än någonsin tidigare i historien samlades på gatorna för att protestera mot regeringen och den utbredda korruptionen, men också till stöd för rättsväsendet och korruptionsrättegångarna.

Både under den tidigare Rouseffregeringen och under Temers styre har åklagare och domare fortsatt kunna driva antikorrupsionsprocesser. Den aktuella situationen är en unik möjlighet att öka transparensen och genomföra antikorrupsionsprogram, givet att stödet hos befolkningen är stort och medvetenheten hög.

Trots ett bra företagsklimat är korruption och mutor fortfarande ett problem som utländska företag möter vid kontakt med den lokala förvaltningen. Den stora skaran av tillsynsmyndigheter ökar risken att bli ombedd att betala mutor. I brittiska regeringens ”*Overseas business risk*” finns uppgifter om att detta är särskilt förekommande vid kontakt med skattemyndigheter där tjänstemän bland annat ber om mutor för lätta på skatteinspektioner, ge råd på hur skatter undviks och avstå från att anmäla skattefusk.”. *Transparency International* beslutade att öppna kontor i Brasilien 2016. Brasilien placerar sig på plats 79 i organisationens index för upplevd korruption år 2016.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Landets konstitution trädde ikraft 1988. Brasiliens statsskick har en tydlig uppdelning mellan presidentämbetet, kongressen och den dömande makten. Presidenten väljs genom direkta val för en mandatperiod på fyra år med möjlighet till omval i ytterligare fyra år. Presidenten utser regeringen. Nationalkongressen består av två kammare: deputeradekammaren om 513 medlemmar och senaten om 81 medlemmar. Att rösta är obligatoriskt för medborgare mellan 18 och 70 år och frivilligt för personer mellan 16–18 år, över 70 år samt för icke läskunniga. Analfabeter kan enligt lag inte väljas till förtroendeposter. Valen är öppna, fria och överlag korrekta. Genom en särskild lag som tillkommit på folkligt initiativ får kandidater som dömts för korruption eller grova brott inte ställa upp i val till förtroendeposter.

Den nuvarande regeringen tillträdde efter att den förra presidenten, Dilma Rousseff, avsattes genom riks rätt i augusti 2016. Det sätt på vilket presidenten avsattes skapade en omfattande debatt om statsskicket och demokratins ställning i landet. Den brasilianska senaten röstade med kvalificerad majoritet för att avsätta president Rousseff från sitt ämbete för att hon handlat i strid mot gällande budgetregler. Därmed avslutades en nio månader lång process i den brasilianska kongressen och även 13 år av arbetarpartistyre. Rousseff och arbetarpartiet *Partido dos Trabalhadores* (PT) vann valet 2014 med mycket liten marginal och påbörjade sin andra mandatperiod kraftigt försvagad, oförmögen att få igenom sin politik i kongressen och ett alltmer utbredd folkligt missnöje. När Rousseff avsattes inträdde vicepresident Michel Temer i hennes ställe. Han kommer regera i resten av mandatperioden fram till och med 2018, då nästa ordinarie presidentval äger rum.

Riksrättsprocessen mot Rouseff följde på en period av ekonomisk och politisk turbulens. Processen var också starkt präglad av en kraftmätning mellan den verkställande, den lagstiftande och den dömande makten. Avsättandet har på olika håll kritiserats för att ha utgjort en slags statskupp, samtidigt som de som stöttat processen menar att den gått konstitutionsenligt till och fått klartecken av högsta domstolen. Riksrättsprocessen och de pågående korruptionsskandalerna har polariserat landet och skapat en desillusionerad väljarkår, vilket inte minst lokalvalen i oktober 2016 vittnade om. Antalet blankröster var högre än någonsin och valdeltagandet, på 78 procent, var lågt för brasilianska förhållanden.

I Temers regering ingår inga kvinnor eller representanter från minoritetsgrupper. Ett av de första besluten Temerregeringen fattade var att reducera antalet ministerier och ett av de sekretariat som förlorade sin ministerstatus var Sekretariatet för mänskliga rättigheter. Civilsamhället har uttryckt oro över att både jordbruksintressen och evangeliska grupper är starkare representerade i den nya regeringen. Samtidigt har den myndighet som jobbar med urfolks rättigheter marginaliserats, inte minst budgetmässigt, vilket gör att frågor som gäller landrättigheter för urfolken är en källa till oro.

Politisk mångfald med flerpartisystem råder. Det finns ingen spärr mot småpartier och valen är i stor utsträckning personval. Detta har lett till en fragmenterad partistruktur med över 30 partier representerade i kongressen och ytterligare 40 som väntar på att bli godkända av valdomstolen. I ett försök att råda bot på denna situation diskuteras just nu ett lagförslag om att införa en spärr som drastiskt skulle kunna reducera antalet partier. För närvarande finns ingen kongressledamot från urfolken och kvinnor är kraftigt underrepresenterade i kongressen. Enbart 64 av 594 kongressledamöter är kvinnor.

Det civila samhällets utrymme

Det brasilianska civilsamhället är aktivt och tillåts verka fritt. Organisationer kan publicera sina rapporter. Dock har det på lokal nivå förekommit att rättighetsaktivister trakasseras eller dödas. Under de första sex månaderna 2016 ska 24 aktivister ha dödats. Den federala regeringen har sedan 2004 ett program för människorättsförsvarare där personer som jobbar med rättighetsfrågor på lokal nivå kan få erkännande genom att komma upp på en federal lista. Dessa människorättsförsvarare får därmed tyngd och

synlighet, vilket ger ett visst skydd. De flesta som är med på listan är personer som jobbar med landrättigheter eller miljöfrågor, men även bloggare som anmält korruption finns med. Programmet skulle dock behöva institutionaliseras (ett lagförslag för detta ligger i underhuset) och tilldelas en större budget för att få långsiktig effekt.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga rapporter om att politiska mord, avrättningar eller försvinnanden öppet sanktionerats av statsmakten. Däremot är kriminaliteten och våldsnivåerna mycket höga i flertalet brasilianska städer. Av de 50 städer i världen med flest mord 2015, låg 22 städer i Brasilien, enligt mexikanska organisationen *Seguridad, Justicia y Paz*. Under år 2014 registrerades totalt 59 627 mord, motsvarande 29,1 mord per 100 000 invånare. Mordfrekvensen är fyra gånger så hög bland afrobrasilianare. Brasilianska vapenlagar är relativt strikta men tillgången till vapen är alltför alltför god.

Oproportionerligt våld och övergrepp av poliser fortsätter att vara ett allvarligt problem och media rapporterar nästan dagligen om sammandrabbningar mellan polis och civila med dödlig utgång. Särskilt utsatta är fattiga och icke-vita personer, men även ett stort antal barn drabbas. I Rio de Janeiro har exempelvis över 8 000 personer dödats av polisen sedan 2006 men det förekommer rapporter om dödligt polisivåld över hela landet. Det finns uppgifter som tyder på att det kan röra sig om opå kallat våld, ibland rena avrättningar. Det har vid flera tillfällen visat sig att polisen skjutit obeväpnade personer och avrättat redan gripna. Enligt bland andra *Human Rights Watch* finns också belägg för att polisen aktivt och systematiskt döljer dessa brott genom att förstöra eller plantera bevis och att hota vittnen. Att övergreppen fortfarande pågår stöds av statistiken över incidenter. Flera försök att komma till rätta med polisivåldet har gjorts. I Rio de Janeiro har man bland annat inrättat en särskild enhet inom åklagarmyndigheten för polisövergrepp. Polisivåldet präglas dock alltför alltför utbredd straffrihet, vilket är en av de främsta anledningarna till varför det kan fortgå.

Konstitutionen och annan specifik lagstiftning förbjuder tortyr och annan omänsklig och förnedrande behandling. Trots detta förekommer det i

landets fängelser. Det nationella systemet för att förhindra och bekämpa tortyr *Mecanismo Nacional de Prevenção e Combate à Tortura* konstaterade att det rådde missförhållanden i nästan alla av de 17 anstalter man besökt 2015-2016.

Fängelserna är kraftigt överbelastade och förhållandena är ofta undermåliga. Antalet fångar har nästan sjudubblats de senaste 25 åren, delvis på grund av den stora ökningen av lagförda brott relaterade till narkotika, och mer än 607 000 fångar delar på ytor som endast är avsedda att rymma cirka hälften. Kraftigt eftersatt infrastruktur tvingar fångar att sova på golv och att leva i celler med bristande sanitära förhållanden, ventilering och utrymme. Grovt våld hör till vardagen och fångar vittnar om övergrepp, hot och tortyr. Underbemanningen i kombination med överbelastningen gör det mycket svårt för vakterna att kontrollera fängelserna vilket möjliggör gängbildning. Detta har på många håll resulterat i att vakterna släppt den interna fängelsekontrollen och säkerheten och överlåtut den till de intagna. Mord och våldsamma uppgörelser inom fängelserna sker nästan på daglig basis. Redan 1992 fick det brasilianska fängelsesystemet stor uppmärksamhet när ett upplopp utbröt i fängelset *Carandiru* i São Paulo där 111 fångar miste livet efter att militärpolisen stormat anläggningen. Händelsen har kommit att betraktas som den blodigaste i brasiliansk fängelsehistoria. Denna händelse väcker ännu idag känslor, inte minst under hösten 2016 när vakterna slutligen frikändes i sista instans, då domarna godkände deras åberopande av självförsvar.

Enligt en rapport från det brasilianska justitieministeriet, har antalet kvinnliga fångar i landet ökat med 567 procent under de senaste 15 åren. De flesta av Brasiliens kvinnliga fångar är unga, mellan 18-29 år, och två tredjedelar har afrobrasilianskt ursprung. Endast 34 procent av fängelserna avsedda för kvinnor hade kapacitet att hantera gravida fångar. I april 2015 trädde en ny bestämmelse i kraft i delstaten Rio de Janeiro som ger intagna transpersoner möjlighet att själva välja vilket kön de identifierar sig med. Endast ett fåtal andra stater har följt i Rio de Janeiros fotspår och HBTQ-personer möts ofta av våld, diskriminering och övergrepp.

Arbete under slavliknande förhållanden är fortsatt ett problem i Brasilien. *The Walk Free Foundation* beräknade år 2014 att runt 155 000 människor befinner sig i vad de kallar modernt slaveri. Det rapporteras om utnyttjande av arbetskraft runt om i landet, från lyxhotell i Rio de Janeiro till fabriker i

São Paulo, men det är i Amazonas som denna typ av slavarbete förekommer i störst utsträckning. Då handlar det främst om män från de fattigare delstaterna i norr som lockas till detta område med löften om jobb men som istället blir tvingade att jobba av en påhittad skuld, ofta under bevaknad övervakning. Det är främst förekommande i avskognings-, gruv- och boskapssektorn långt in i Amazonas där det är svårt för arbetarna att rymma till fots och svårt för myndigheterna att lokalisera arbetsplatserna. Mycket arbete har gjorts på området. Bland annat antogs en nationell handlingsplan 2003 mot slavarbete och staten har numera rätt att konfiskera egendom från ägare som låter människor jobba under slavliknande förhållanden. Sedan 2003 har antislaverienheter med hjälp av federal polis fritagit cirka 45 000 arbetare från vad som kallas ”förhållanden analoga till slaveri”. Företagsägarna blir tvingade att betala skadestånd och löner, ofta mer än det dubbla av minimilön. Dock betalas inte alltid pengarna ut då de dömda ibland går under jorden och är svåra att lokalisera.

Dödsstraff

Dödsstraff är förbjudet enligt lag i Brasilien men kan återinföras i krigstid.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enligt brasiliansk lagstiftning får arresteringar endast göras om den misstänkte blir tagen på bar gärning eller om det utfärdats en arresteringsorder. Maximalt kan en misstänkt hållas i 15 dagar men då endast under särskilda omständigheter så som risk för att den misstänkte flyr landet. Dock är det brasilianska rättssystemet svagt och präglas av ineffektivitet, varför ovan regler ofta inte tillämpas. Enligt en studie av *Human Rights Watch* borde uppskattningsvis 40 procent av alla fångar släppas då de väntar på rättegång, eller redan har avtjänat hela sitt straff. Bakomliggande orsaken är framförallt brist på offentliga försvarare, domare, åklagare, liksom ett trögt, byråkratiskt och underbemannat rättssystem. Domare från det oberoende nationella rådet (CNJ) som har besökt brasilianska stater för att granska fall, har sedan 2008 beordrat frisläppandet av minst 45 000 fångar som fängslats på icke lagliga grunder.

Rättssäkerhet

Domstolarna är oberoende och garanterar rättvisa rättegångar men det har rapporterats om att rättsväsendet varit mottagligt för mutor, särskilt i fall som rör landrättsaktivister.

Brasiliens parlament har röstat för ett förslag om en grundlagsändring som skulle sänka den straffmyndiga åldern från 18 år till 16 år. Lagförslaget strider enligt barnrättsorganisationer mot FN:s konvention om barnets rättigheter och man beräknar att lagen skulle medföra ytterligare omkring 32 000 fångar redan det första året. Trots löften om att minderåriga fångar skulle hållas avskilda från övriga fångar, finns många frågetecken då det brasilianska fängelsesystemet redan lider brist på resurser och plats.

Lagen om narkotikabrott ligger bakom ett stort antal fällande domar och det växande antalet fångar i de överbelagda fängelserna. Lagen har kritiserats för att vara otydlig och leda till att många som grips för eget bruk åtalas som försäljare. Innan lagen trädde i kraft 2006 var nio procent av fångarna dömda för narkotikabrott, år 2015 var siffran 28 procent. Av alla kvinnliga fångar är 68 procent dömda för narkotikabrott.

Straffrihet

2014 presenterades slutrapporten för den brasilianska sanningskommissionen som utredde brott mot mänskliga rättigheter mellan 1946 och 1988, med särskilt fokus på militärdiktaturen 1964-88. Rapporten fastslår att tortyr, förföljelse, hot och förtryck försiggick systematiskt under diktaturen. Kommissionen kom med ett förslag att upphäva eller begränsa amnestilagen från 1979. Lagen har dock inte ändrats och fortsatt amnesti råder.

Polisvåld präglas av utbredd straffrihet. Mellan 2010 och 2015 väcktes åtal i cirka femton av totalt 3 441 registrerade fall där polisen dödat någon. Åklagarmyndighetens oförmåga att ta itu med polisvåldet är en av de viktigaste faktorerna till att våldet kunnat fortsätta. Enligt *Human Rights Watch* utnyttjar åklagarmyndigheten inte heller fullt ut sin befogenhet att granska polisens utredningsarbete i dessa fall.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen garanterar yttrande- och tryckfrihet, och generellt respekteras dessa friheter. Reportrar utan gränser konstaterar att Brasilien fallit i deras ranking över pressfrihet från plats 58 år 2010 till plats 104 år 2015. Detta beror bland annat på ett ökat antal fall av våld mot journalister samt avsaknaden av politisk vilja att komma till rätta med problemet. Medielandskapet är koncentrerat till ett fåtal stora företag ägda av en handfull familjer som ofta har direkta eller indirekta politiska band, vilket

också påverkat bedömningen. Avsaknaden av nationella system för att skydda journalister och den utbredda korruptionen är andra faktorer som också bidrar till den försämrade rankingen. Sju journalister och bloggare dödades år 2015.

Brasilien har den högsta användningen av internet i Latinamerika och det beräknas att mer än halva befolkningen har tillgång till internet. Enligt det brasilianska telekommunikationsbolaget kommer alla brasilianare att ha en mobiltelefon år 2018. År 2014 antogs Marco Civil, en lag som skyddar internetanvändares integritet och garanterar digital yttrandefrihet.

Lagen mottogs väl av civilsamhället men kritiska röster har hörts då federala domare på senare tid använt sig av den för att upprepade gånger blockera den i Brasilien mycket populära chatttjänsten *Whatsapp* efter att företaget inte lämnat ut information i samband med brottsutredningar.

Mötes- och föreningsfrihet

Brasiliansk lagstiftning garanterar föreningsfrihet, som också respekteras av regeringen och myndigheterna.

Enligt konstitutionen råder mötesfrihet. Emellertid har polisen anklagats för övervåld vid protester. Särskilt uppmärksammat blev lärarprotesten i Curitiba i april 2016 då över 200 personer skadades av polisiära insatser. Enligt *Amnesty International* och *Human Rights Watch* är mötesfriheten vidare hotad av den nya anti-terrorismlagstiftningen som antogs i Brasilien 2015, med motiveringen att lagen är för bred och generell i sin definition av brott och därmed även skulle kunna användas mot sociala rörelser.

Religions och övertygelsefrihet

Religionsfriheten är garanterad i den brasilianska konstitutionen och respekteras.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Sedan början av 2000-talet har drygt 30 miljoner brasilianare lyfts ur fattigdom och medelklassen utgör för första gången mer än hälften av landets befolkning. Minimilönen har höjts markant.

De senaste årens stigande arbetslöshet, som för närvarande ligger kring 12 procent, har påverkat den afrobrasilianska befolkningen oproportionerligt. Trots diskrimineringsförbud förekommer diskriminering på arbetsmarknaden, särskilt för kvinnor, afrobrasilianare, urfolk, transsexuella personer och funktionsnedsatta. Därtill arbetar många fortfarande i den informella sektorn. Av jobben i storstäderna är nästan en femtedel informella och denna andel förväntas öka med den stigande arbetslösheten som är en konsekvens av den pågående ekonomiska krisen.

Brasilien har ratificerat ILO:s konvention om förbud mot barnarbete, vilket dock fortfarande utgör ett problem. Regeringen har genomfört flera insatser för att komma tillrätta med barnarbete och lagstiftningen på området har skärpts. Enligt ILO har situationen förbättras under senare år, men fortfarande uppskattas omkring 3,7 miljoner barn i åldrarna 5 till 17 år arbeta, varav 89 000 är mellan fem och nio år. De flesta barn arbetar med försäljning, hantverk, jordbruk eller i privata hushåll.

Rätten att ansluta sig fackligt är skyddad i lag i Brasilien. Arbetare har rätt till att kollektivt förhandla samt strejka. Rätten till att strejka exkluderar militär, militärpolis och brandkår.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Konstitutionen slår fast att alla ska ha tillgång till sjukvård. Stora investeringar har gjorts de senaste 25 åren vad gäller vårdutbildningar, primärvård, forskning och utveckling samt teknik. En betydande decentraliseringsprocess har genomförts, vilket medfört bred social delaktighet och växande medvetenhet hos allmänheten om rättigheter till hälso- och sjukvård. Trots stora framsteg återstår mycket arbete om allmän högkvalitativ sjukvård ska uppnås. I en undersökning från 2014 bedömdes det offentliga sjukvårdssystemet som otillfredsställande av cirka 80 procent av de tillfrågade. De vanligaste klagomålen var långa väntetider och begränsad tillgång till avancerad vård så som dialys, strålbehandling och kirurgi. Regeringen lanserade programmet *Mais Médicos* ("Fler Läkare") 2014, i syfte att anställa inhemska och utländska läkare för att arbeta i avlägsna och socio-ekonomiskt utsatta områden.

Enligt Unicef är tillgången till mödra- och förlossningsvård väl tillgodosedd. 98 procent av de gravida kvinnorna går på minst en mödravårdskontroll och 97 procent föder barn på sjukhus eller vårdinrättningar. Rätten till abort är

begränsad i Brasilien och många kvinnor som genomgår osäkra aborter avlider till följd av skadorna.

Brasilien har haft ett framgångsrikt program för att hindra spridning av hiv och för att behandla smittade personer. Sedan 2009 tillverkar landet egna bromsmediciner som distribueras gratis till personer med hiv.

Rätten till utbildning

Grundskolan är obligatorisk och skolnärvaron för barn mellan 6-14 år ligger på cirka 98 procent. Det genomsnittliga antalet avslutade skolår har enligt officiell statistik ökat från 5,5 år till 7,3 år under det senaste decenniet. Endast omkring en tredjedel av eleverna fortsätter till gymnasiet och fler pojkar än flickor hoppar av skolan. De offentliga skolorna är gratis, men håller ofta låg kvalitet och erbjuder relativt få antal undervisningstimmar. Detta innebär att det framför allt är barn som gått på privatskolor som klarar inträdesproven till landets kostnadsfria universitet.

Rätten till en tillfredställande levnadsstandard

Brasilien har Latinamerikas mest ojämlika inkomstfördelning.

Åtgärder inom ramen för programmet *Bolsa familia* har bidragit till att minska antalet människor med osäker tillgång till mat från 50 till 30 miljoner, särskilt stora effekter har setts i urbana områden. Programmet ger ekonomiskt stöd till marginaliserade familjer och är villkorat till att barnen går i skolan och följer det statliga vaccinationsprogrammet. Programmet har även gett finansiellt stöd till småskaliga familjejordbruk och gratis luncher i de offentliga skolorna. Programmet har däremot inte lyckats nå den allra fattigaste delen av befolkningen. De regionala skillnaderna är fortsatt mycket stora, 78 procent av de som lever i extrem fattiga bor i landets norra och nordöstra delar och afrobrasilianare samt urfolk är överrepresenterade bland de fattiga.

I storstäderna har det saknats kapacitet att hantera inflyttningen från landets fattigare delar, varför betydande delar av stadsinvånarna tvingas bosätta sig i "favelor" (kåkstäder) där förhållandena ofta är undermåliga. För att förbättra bostadssituationen för landets låginkomsttagare lanserade den förre presidenten programmet *Minha Casa, Minha Vida*, "Mitt Hus, Mitt Liv". Hittills har projektet stått för uppbyggnaden av över en och en halv miljon bostäder och under 2016 byggdes 2,3 miljoner hus och lägenheter. Dock har

dess bostadskomplex utsatt låginkomsttagarfamiljer för vissa risker då flera av dessa områden *de facto* kontrolleras av kriminella gäng, enligt *Amnesty International*. Nuvarande regering meddelade vid sitt tillträde att man avsåg utvärdera dessa välfärdsprogram.

Gruvbolaget *Samarco*s avfallsdam som brast i Minas Gerais 2015 förstörde närliggande byar och innebar att hundratals familjer förlorade sina hem. Saneringsarbetet väntas ta mer än ett decennium. *Samarco* har byggt nya vägar samtidigt som de betalar hyran för offrens nya bostäder, och företaget har gått med på att bygga bostäder som ska ersätta de förstörda byarna. Vattnet och naturområdena har dock inte sanerats och gruvbolaget har blivit kraftigt kritiserat för detta samt långsamheten i sitt genomförande av ovan åtgärder.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Diskriminering på grund av kön är förbjuden enligt konstitutionen. Det tidigare kvinnosekretariatet avskaffades i samband med att interimspresidenten Temer vid sitt tillträde lade ner flera ministerier. Sekretariatet lyder numera under Justitiedepartementet och förlorade sin ministerstatus. Trots höga ambitioner hos de senaste regeringarna är kvinnors politiska, ekonomiska och sociala inflytande alltjämt långt ifrån jämställt männens. Även om Brasilien är ett medelinkomstland är kvinnors situation i stort på samma nivå som i ett utvecklingsland, enligt en nyligen publicerad studie av Rädda barnen. Studien tittade på ett antal faktorer som barngiftermål, kvinnor i parlamentet och tonårsgraviditeter och Brasilien kom på plats 104 av 144 länder som ingick i studien. Våld mot kvinnor är omfattande och hälften av alla graviditeter är oplanerade. Särskilt drabbade är kvinnor som har afrobrasilianskt ursprung eller tillhör urfolken.

Kvinnor har en svagare förankring på arbetsmarknaden, är oftare arbetslösa och tjänar mindre än män oavsett utbildningsnivå, trots att de utgör majoriteten av de universitetsstuderande. Kvinnor arbetar i större utsträckning än män i den informella sektorn, vilket bidrar till förstärkt löne-diskriminering, sämre skydd mot uppsägning och sämre rätt till pension och sjukkassa. Enligt *UN Women* tjänar vita kvinnor två tredjedelar och mörkhyade kvinnor en tredjedel av vad ljushyade män tjänar i genomsnitt.

Även om antalet kvinnor på beslutsfattande politiska poster har ökat de senaste åren är kvinnor alltför starkt underrepresenterade i politiken. Det är sedan 2009 lagstadgat att minst 30 procent av ett partis parlamentskandidater ska vara kvinnor, vilket uppnåddes först i det senaste valet 2014. Lagen har dock inte inneburit någon större förändring då partistrukturer och finansiellt stöd främjar männen. Brasilien har 10 procent kvinnliga parlamentariker och i den nuvarande regeringen finns ingen kvinna.

Maria da Penha-lagen definierar vad könsbaserat våld innebär och fastställer vad stat och myndigheter har för skyldigheter när det gäller rättshjälp, särskilt polisstöd eller psykologhjälp, till brottsoffer. Lagen ålägger också samtliga delstater att inrätta specialdomstolar för kvinnovåld. Antalet mord på kvinnor ökade dock 2015. En brutal gruppvåldtäkt i Rio våren 2016 ledde till ny debatt om kränkningar av kvinnors rättigheter.

Abort är olagligt i Brasilien med undantag för när moderns liv är i fara, när graviditeten är resultat av våldtäkt eller när fostret lider av en mycket grav utvecklingsskada, så som anencefali. Zikaepedimin aktualiserade i viss mån abortdebatten, men nuvarande regering har varit tydlig med att man inte avser se över lagstiftningen. Enligt WHO utförs trots det runt en miljon aborter om året i Brasilien. Många äger rum under osäkra former och leder till att kvinnan avlider. Statistik är svår att tillgå, men det beräknas att ungefär en kvinna dör varannan dag på grund av dåligt utförda aborter. Rädsla för att bli angiven av läkare gör att kvinnor undviker att söka läkarvård efter misslyckade aborter. I de fall där abort kan vara lagligt behöver kvinnan först ett domstolsbeslut vars handläggningstid ibland i praktiken förhindrar aborten.

Barnets rättigheter

Barns rättigheter är tätt sammanflätade med kvinnors rättigheter. Situationen för landets barn har i viss mån förbättrats i samband med att mödravården förbättrats. Brasilianska pappor fick sin föräldraledighet förlängd från fem till 20 dagar under 2015. Den nationella lagstiftningen om barnets rättigheter håller mycket hög kvalitet. År 2014 antogs en lag som förbjuder barnaga i både skola och hem. Barn i Brasilien drabbas dock fortfarande av allvarliga kränkningar av sina rättigheter i form av våld och missbruk samt bristande tillgång till hälso- och sjukvård och utbildning. Sexuell exploatering av barn är också ett omfattande problem och återfinns i hela landet. Konkreta kampanjer har genomförts för att uppmärksamma och bekämpa problemet

och detta arbete intensifierades inför VM- och OS- evenemangen i landet under 2016.

Enligt Unicef fördubblades antalet mord på barn och unga (ålder 0-19) från 1990 till 2013, då 10 500 personer dödades. År 2012 utgjorde mord som dödsorsak 36 procent av alla dödsfall i denna åldersgrupp. Motsvarande siffra för den totala befolkningen var 5 procent. I absoluta tal har Brasilien därmed det näst högsta antalet mord på barn och unga i världen.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen förbjuder all form av diskriminering på grund av ras och religion och garanterar rättigheter för urfolk och etniska minoriteter. År 2010 antogs lagen om rasjämlighet. Trots en gedigen lagstiftning har Brasilien stora utmaningar vad gäller att motverka diskriminering på dessa grunder. Rasism är ett utbrett problem i Brasilien, både direkt och strukturellt. Att födas som mörkhyad innebär en mycket större risk för fattigdom, brist på utbildning och att hamna i fängelse. Risken att dö från gatuvåld är också mycket högre än för en vit person. Representationen i folkvalda organ är också mycket låg och i den nya regeringen saknas helt personer med afro-brasiliansk härkomst.

Det saknas dock inte initiativ för att angripa problemet. Flera program finns för att öka representationen av andra etniciteter än vita, både inom kongressen och vid universiteten. Sedan 2009 ska 10 procent av politiska partiers kandidatlistor bestå av icke-vita och de statliga universiteten har en kvot på 25 procent icke-vita. Kvotsystemen är kontroversiella och föremål för debatt men har bedömts lagliga av landets högsta domstol.

Brasilien har antagit ILO:s konvention 169 om urfolks rättigheter och konstitutionen garanterar urfolkens rätt till sitt kulturella arv och landrättigheter, särskilt i förhållande till bevarandet av den naturliga miljön. Varken urfolken eller någon annan får utvinna naturresurser industriellt eller kommersiellt inom de områden som är utmärkta som urfolksterritorier. Konstitutionen från 1988 fastslår ett slutdatum för identifiering och avgränsning av samtliga territorier som ska tillhöra urfolken. Förre presidenten Rousseff godkände flera avgränsningar av urfolksterritorier i april 2016, kort innan hon avsattes. Den nya regeringen under Temer indikerade vid tillträdet att avgränsningarna skulle kunna komma att

granskas. Hittills har cirka 13 procent av landets yta avsatts för urfolk, nästan uteslutande i Amazon-regionen. På platser där konkurrerande jordbruksintressen finns har det varit svårare att få till stånd avsättning och just landdispyter är idag den kanske främsta källan till strukturellt våld mot urfolk.

Landkonflikter har lett till svåra sammandrabbningar. Situationen har förvärrats under senare år och under 2015 dödades 49 urfolksaktivister. De senaste årens trend antyder att våldet mot urfolken ökar, särskilt i Mato Grosso do Sul, och kraftfulla och samordnade åtgärder behöver vidtas för att komma tillrätta med problemet. Situationen förvärras av att det i flera konflikttrabbade regioner helt saknas en handlingsplan för att upprätthålla urfolkens rättigheter. År 2012 fastställdes en nationell politik för administrationen av territorier och miljö i syfte att säkerställa urfolkens rättigheter gällande markavsättning och rätten till seder och bruk på avsatta områden. Många urfolksgrupper är dock missnöjda med den nationella regleringen eftersom den utgår från en modell där delstaterna är huvudansvariga för övervakning av rättigheter och integration. Regeringen bedömer att ungefär hälften av urbefolkningen lever i samhällen där deras traditioner hotas av landanspråk, nybyggande, jordbruk och industrier. De intressegrupper som motsätter sig urfolkens rättigheter är inflytelserika och har ofta kopplingar till lokala regeringen eller federala beslutsfattare. FUNAI, den myndighet som ansvarar för urfolksfrågor, är försvagad både vad gäller personalresurser och finansiella medel.

Enligt FUNAI bor det i Brasilien över 895 000 personer som tillhör något av landets urfolk, vilka består av minst 305 etniciteter och som talar fler än 274 språk. Ungefär 60 procent lever i Amazonregionen och cirka 30 procent lever i urbana miljöer.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Flera delstater har förbjudit diskriminering av HBTQ-personer men det saknas en federal lagstiftning på detta område. Efter beslut i högsta domstolen 2011 och 2015 har samkönade par rätt att ingå äktenskap och adoptera. En stor *pride*-parad äger rum i São Paulo varje år med runt 3 miljoner deltagare. Många HBTQ-personer kan leva öppet i storstäderna. Samtidigt är våld och mord med homofobiska motiv vanligt förekommande och förefaller ha ökat de senaste åren. Sedan 2011 finns en statlig hjälplinje för HBTQ-personer, men homofobin är ännu utbredd. Enligt gruppen *Gay*

Bahia dödade 343 personer på grund av sin sexuella läggning år 2015. På senare tid har problemet med diskriminering på arbetsplatser fått en del uppmärksamhet efter att en studie visade att runt vart femte företag inte vill anställa HBTQ-personer. För transpersoner är siffran ännu högre.

Flyktingar och migranternas rättigheter

Den tidigare presidenten Rousseff slog fast en så kallad ”öppna armar-policy” som ledde till att landet bland annat utfärdade så kallade humanitära visum till cirka 8 500 haitier som flydde undan förödelsen efter jordskalven i 2010. Vidare har ett försök initierats där syriska flyktingar kunnat resa in i landet på turistvisum utan krav på ekonomiska tillgångar för att på så sätt kunna söka asyl. Programmet har inte varit någon stor framgång och endast några tusen flyktingar har kommit till Brasilien på detta sätt.

Enligt lag har flyktingar rätt till dokumentering, legalt skydd och välfärdstjänster. En ny lag som syftar till ytterligare skydd till asylsökande blev godkänd i representanthuset under 2016. Dock har det rapporterats att diskriminering av flyktingar och asylsökanden i sjukvård och utbildning förekommer.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I Brasilien lever ungefär 24,5 miljoner människor, motsvarande mer än 12 procent av befolkningen, med en funktionsnedsättning, varav mer än femtio procent inte är medfödda. Vanliga orsaker är vapen- eller trafikolyckor. Det finns en lag om kvotering som innebär att minst fem procent av de utlysta tjänsterna inom den offentliga sektorn ska besättas av personer med funktionsnedsättning och för företag med mer än hundra anställda är motsvarande siffra minst två procent. Detta gör att personer med funktionsnedsättningar deltar i samhället, men funktionsnedsatta fortsätter att möta diskriminering i samhället. Trots ambitiös lagstiftning finns det svårigheter med implementering fullt ut. Flera delstater har inte kapacitet att garantera funktionsnedsatta lika möjligheter till utbildning, arbete och tillgänglighet i samhället. De paralympiska spelen i Rio de Janeiro bidrog till ökad synlighet för frågor om funktionsnedsättning.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1992. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades båda år 2009.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1992. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte undertecknats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1968.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1984. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2002.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1989. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2007.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter och det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2004.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2008.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2010.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1960. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1972.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2002.

Regionala instrument

Amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter, *American Convention on*

Human Rights (ACHR), ratificerades år 1992. Tilläggsprotokollet om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och tilläggsprotokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1996.

Erkännande av Interamerikanska domstolens (*IACHR*) jurisdiktion, accepterades år 1998.

Interamerikanska konventionen för förebyggande och bestraffning av tortyr, *Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*, ratificerades år 1989.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige har inget bilateralt utvecklingssamarbete med Brasilien, men stödjer vissa människorättsorganisationer via regionala medel. I stort sett alla internationella organisationer för mänskliga rättigheter finns representerade och nästan alla FN-organ har kontor i landet.

Sverige har ett nära samarbete med EU-delegationen, inte minst vid den årliga dialogen om mänskliga rättigheter mellan EU och Brasilien där medlemsstaterna kan delta.

Ambassaden har kontinuerlig kontakt med en stor mängd organisationer som jobbar med rättighetsfrågor av olika slag. Givet utmaningarna i Brasilien och svenska prioriteringar är det många organisationer som jobbar med kvinnors rättigheter och HBTQ-rättigheter som söker samarbete med ambassaden. Ambassaden har även en nära dialog med den federala regeringen i många MR-frågor.

En svensk organisation som är stor i Brasilien är Drottning Silvias *Childhood*. Inför att Brasilien antog en lag mot barnaga var denna organisation mycket aktiv. Deras arbete mot sexuellt utnyttjande av barn har bland annat lett till att fler och fler delstater anammat så kallade integrerade center för utsatta barn, där de bland annat kan lämna vittnesmål i en barnvänlig miljö.

I den universella granskningsmekanismen (UPR) vid FN:s råd för mänskliga rättigheter gav Sverige rekommendationer till Brasilien som bland annat berörde åtgärder mot tortyr och åtgärder för stärkande av barn och kvinnors rättigheter, speciellt för att motverka människohandel och exploatering.